

Соколёнок

1/2021

ЯНВАРЬ – ФЕВРАЛЬ

Лачын

ДАГЪЫСТАН РЕСПУБЛИКАЙН КЪОНИ ВУЗЕЕ СА ЙАИХХЪЕ КЪЕККАН УШАХАРШЫН ЖУРНАЛ

100
1921·2021
ДАССР

Январни
20-л'
ДАССР
къурмышъайни
100 сен
быкърхъа.

Абдурагым ДАДАШЕВ

Расул Гамзатовыс

Ишбы хетда вод усулун,
Делесба Гыл`мецЫс Цада,
«Нур» кГазетее печбы Расулын,
ЦаИхни мизел`, гидхьу сада.

Захъа чилхъа хаИбна гьыИрмаИт,
Саки йиджбы йикЛеке аЦа.
Гьар кал`майле эйхье мат.
Гьар кал`майке йикееъад цІа.

Яраб вахт хъивхьеени четин,
Делес хъывхъа аІкьаІнанбы,
Хыл` гьийхъар деш, гьодкуйлетди,
Инсанар ахтын хаІнебы.

Йоккьулле хатГ`, хебна фыкыр,
Мол`ни хатЛее, санки дюн`йе,
Гьарни суралхъа ыІгьийкыр,
ГиЦІидхъуйин сыва, чІие.

«Сувалы» поэмайин хатГ`,
ХъаІдхъыЙлетди деш тохехье,
Нимее дюздайе гьарын хатГ`,
Йашайишин оза хъехье.

АІмаІл, ойин яваш гъаъы,
НаІгъаІкьыІнкъус гьооле деш йаІхъ,
МуІгьуІббат оІгеехъа хъаъы,
Джегьилеер аІл`гъааІ шахъа-шах...

УШАХААР АИШЧН ГЕЛЕДЖАГЪ ВОД

Гаджиева Аминатий Хадийджат дзю-дойика маШхуИл воохьен игит ичеер воб. Манбыше хайтданани шаГьарни, республикаЙни ва РоссияЙни ушахаршини аредни турнирбышее цетдийн джигабы аххъы. Сабара вахтна Коронавирусын чыИрваллабы хед хъехье ва, гьуИкуматни чАкъынбыше гыргын мактабы, идманчеершин ярышбы, медын хайпба инсанар савайлен тадбирбы дайанмышхъаний. ГьаИше манбыше гуджнада тезе турнирбышис гьазирийваллабы къедже вод. Ши манбышис геледжагъылид манчилед ахтыйни дараджабышилхъа гьивхъарас айрзу гьаъаа.

Исмаилова Аминаий манкъына йичи Хатун Чехово шагъаредни 10-ди нумранани макабее хъаИдаИххъаИн телебабы воб. Мактабее манбыше югда хъаИдаИххъаИ. Гьайни йыгъбышее Хатунын едике йихъайн 10-ле сен быкырхъа. Манкъыс гыргыни гугъар гьамбазарше джанана сагъвалла йикIена шадвалла, югун геледжагъ айрзу гьаъа вод.

ДАГЪЫСТАНЫН

100-СЕН

Гъайни сен январни 20-л` Дагъыстан-на республика къурмыш гъавъ-ыйн 100-сен быкырхъа. 1921-ди сен Совет Гъокуматни марказни итдифакни къарары-ква Дагъыстанна республика къурмыш гъавъы. Манке ДАССР-ни таркибее Каспий дерйагъни яны-кин 10-ле къа-сабабы ыхъа. 1921-ди сениле хъийгъа республикайна марказ Магъачкъала шагъар воб. Огее манчин до Петровск ыхъа. Шагъарыс революционер Магъаич Дахадаевын до гъиво. 1920-ди сени декабырни вуза Дагъыстанни миллетбышин иджлас саъы, гъукуматыс асас закунбы къабыл` гъа-ы. Къийна Дагъыстанни таркибее 42-ле район, 10-ле шагъар вобна. Республикайн сергъатбы Азербайджаныква, Чечен республикайква, Гурджистаныква, Ставрополни вилаетыква сайид Калмыкы-йыква водонбы. Дагъыста-нее 30-ле аггаллан мил-летбы мугъуббатыкыва ешешехе вод. 14-ни миллетыхъаб джона тесдик гъавъына ед`на миз вобна, мани мизаршил кизетбы, журналбы, китаббы къеккаа, ед`ни мизелин теле-ра-диоин верлишбы эфиреехъа гъели, мактаббыше ед`ни мизелин дар-сыбы гъели. Гъайин сен къатдихъа-нас мее гыргыни республикайни шагъарбышее районбышее юби-лейис къассырийн марахыкван ша-дын тадбирбы илгъечесынбы.

МУСЛАГЪИЙ МУСЛАГЪЫ

Муслагъ йиссейн ва марахыкван тарыхнана йыхъбышда са хив вобна. Анджах ненкеий мана къурмышавъы сайид, манчини дойин гьиджоойий эйгы шакле хъодкуда ацла деш. Муслагъна хив ХаІбни Кавказни сувабышды зинджырыл, Самурни дерайл вобна. Мана дерйагъни акъвале 2148 -ле метрына ахтыба вобна. Хив къоІни сурале дамабыше гьобчІунни сиртыл вобна: солни сураке Самурин, сагъни сураке Къоейн. Хивни гьийд батІрайн кІуняхни йиваршикван чІалаг водун. Къийна Муслагъни хивни администрациейни таркибее са хив вобна. ХаІбна Ватанна даІвъий гибгъылынкъаІ, Муслагни хивеенче ёкыцІал мееган игитеер эскереехъа, Ватан къорамышаагъас абкІын. Манбышин гелесынбы сабкІыл деш. Ватанни йаІххъее манбы шагъидаар вухъа.

Муслагъни хивее йыгІыре ЕдкыаІграманар вухъа. Манбышда гъарна

садастаныслайикъраворна. СоветоІлкайн тасаруфат къалхымыш гъаанкъаІ Муслагъни хивни джаІмаІгъаІтын хаІдын иштрак гъау. Манбыше джон кІолхоз къурмышавъы. Совет гьоІкуматни деврел халпа Муслагъы Азербайджанни Закалата ва Белақанни районбышеехъа кочмышеебхъа. Муслагъни джамаІгъаІтна гыІрмат, югун до гъар вахтал гьалални ишыква балгълыда ыхъа. Муслагъышыхъа джураба-джура санагъаІтбы гъаан насылбы вод. Къийна Муслагъни хивее йыІкънекын мактаб водун, мактабын хивыс, районыс, республикайс, гьоІкуматыс доюкан ааІлимар, дохтурар, къуллухчеер гъуво. Хивее къийна къоІбле манзик, кІлуб, китабхана, дуканбы водонбы. ХаІпба Муслагъы дюн ейни шаІгъарбышее, гьоІкуматбышее йешемішеебахъе воб. Амма манбышис гыргынбышис сувални маІгъаІлена хив аІзизба мейб вобна.

Фото Расима Аббасова

Уруджена кьаргай

Ю хъан хъайле. Гъавабы кьуИма адакIва. ТетIбы ачмышехье. Сувабыше чуIваIn ранг алятIа. Чиеле окI сугьооца. Къышлагъбышиле сувабышылхъа ваIкьаIбы хъайле. Къоранаршини, пешакараршини гъихъа джаIмаIгъаIt хъигъече. Уруджыр джуни гъаммбазаршиква, ваIкьаIбышка хъооIна дек` гозетяъа, маа ыхъа. AIкьаInанче, балканаршил` алеобхы хъооIn къоранар, пешакарар кьоодже. Карванни оIгийл` балканыл` алихы Уруджнадек` ыхъа. Уруджкъадайхъван деккискъа хъайле. Декке хыл` гьодку Урудж аляратIа, гойне хыIва айирхъу, балканни хапылхъа гъа. Урудж шадехъена. Декке джибеенче хъыгъайшы Уруджысий манкъуни гъамбазаршис кIанфитIбы гъеле. Урудж, хурджуней гев къавджы манчиле шадеехье. Манчис тимар гъааъа, гойнед деккике хъийгIанан:

– Дада, шавусне ина гев вуккейка?

– Бала, вас. Зы мана гъу хылел` гываджес ва абы.

– Дада, зы манчихъа лап югра иляккас, хылел` хаIр хъаъас. Шупеенче митIейка няк`гывлес. Манчике уфтанна ург вухъес.

Декий дих хаахъя хъавайле. Гыргыба гейб шадоохье. КъыІл` эчІе. Гев хаІб хъоохье. Урудже манчилхъя джуни гъамбазаршика Къаргай ва до гийхье. Къаргай эКІба хылел` хаІр хъоохье. Уруджыхъяб хъигъна ивийкар, манкъуке джура дѳохье. Уруджуний гъамбазаршин гъиваагий геллес Къаргайка ыхъя. Манбыше мана сипсеершини гъекІуйка, тІампІырни аІливхыІйка, накърайни гетуйка, мыкІ гъааъас, симгъырыйква гъоогІас, гъоокІас хаІр хъавъу. Урудже гъамбазаршиква «Къаргай» ва маІгъний къошмыш гъавъу:

*Къаргай, Къаргай, йишда Къаргай!
БатІрайна, гыранна Къаргай!
Шас гъу жан хъинне вукканна
Шас гъу йикІ хъинне хъувканна.
Къаргай шаква гъиваагана,
Сипсий гъекІуйнкъаІ мыкІ гъааъа,
Шакар гъувойнкъаІ ул` хъааъа,*

*Къев обхъун илѳокІална,
Хъинени кІане къилѳокІална.
Къаргай, Къаргай, йишда Къаргай!
Шас гъу гейб гыранна Къаргай...!*

Цывыл` хъайле. КъыІдимийс кочбы саъа гивийгъал. Декке Уруджуке хъийгІанан:

– Гъиджооне Къаргайк` гъаъас? Са ул`джумыле вакъаІбы къыІдимийс кочес ааІс. Манчике югна джанаквана ургоб вухъя. Сюруней гудмиш вухъес ваІхаІсда. Дора ургыбышди сюруйка Къаргай къыІдимийс Огъруджейхъя йаххыІляъас.

– Дада, Къаргай заке, йизди гъамбазаршике джураъас вухъес деш. Ши манчилхъя вардешивхъайнбы. Къаргай шаква аахвас. Мана йишда гъамбаз вобна. Манчин шас шадвалла гъооле, йишда гъамбазийвалла итІум гъаа... Дада разехье. Къаргай Уруджыква аахва. Дек` вакъаІбышква къыІдимийс оІрушбышылхъя айкІан. Юххъанийс Къаргайке хаІбна къарг воохье. Манчыс чІакІын алидкІырийн гачбы алейле, аІрд цІоба хъоохье, хъа гъичІомчІар муцІул-муцІулна сачах хъинне гиваахан. Уруджур хаІр хъехье, такъатеехъя хъайле, бой гъеле, цІетдийн сыныф таамаа, хъаІдхъаІс, окІанас хаІр хъехье...

КЪАРГЪАЙИЙ СЫІВА

Гале ниссе кІаарна Къаргъа илѳоха,
Ахтыйни йивыл`ни са бутагъыл` гѳоха.
Къавджы мее, явашба сыІваІ хъабайле,
Хъынгыл` гивъур адабыка сабайле.
ГъаІсратыка иляаккана агъалла,
Ниссенык` улеббы хъихъы агъалла.
Эйгъен: «Аферин, вас ай Къаргъа-агъа!
Нимее миджагбайиЙ иляака оогъа!
ИйкІыниЙн гъу къийна йишин гогчиман.
Гъу абыва раІгъаІт хъыхъа йизын джан.
БатІраалихъа, гъиджоо хошна сифатий,
Гъуман хъиннен, нимее югун къанатий!
Ипакхъинне чІаІрбы вод гъицІайІгаран,
ЫШмыр валее беднезер хъидийхъаран!
Вахъад водун хош са сес кам мехъедже,
ГъоокІе къавджес, йизди мее леззетхъедже!»
ФаІраІгъламышивхъа гъинчиле Къаргъа,
Гал` аахъа, ыккийкын гъоокІгъасди мее – «ГІаа».
«ГІаа» – гъау мее кІыры гяххъы сыІваІйлхъа,
АйкІанан гІаленче ниссе чІийелхъа.
КъобкІыл сыІваІ, аххъы вухъняхъа кІяйгъен.
Одхъын, рышхандыка КъаргъайкІле эйгъен:
«Девхъайнбыхъый гъайни дюнйейл` сарсахаар,
Мыссыба аахвайиЙ йаІххъын йалтахаар...!»

ЧІалагын мартабады

Тыргыни чІалагеедни шитІяршихъад, гъаІйванаршихъад чин мартабыбы водонбы. КъоІйбы йиваарши ни коке – энке авудни мартабее чис акваабы гъаъы, йешемишеехъе. Бебечулеерше йивыни кокас кІане, хазалее чин акваабы хъаъа. Гуккерше сабара чІийеке оохъахъинне чин акваабы сагъа. Гъарни шитІейн чис аливахас раІгъаІтба вухъесди манзилее акваабы къурмышаъа. Энке къома къаджыр ешемишоохъе. Са йыгъыл` гадебы сабы гъабкІынийнбы чІалагеехъа хъурабы саъасва. Сайиб Мурад-на ул` хъабына са ахтийни йивылхъа. Мааъад хедын са аква къаджы.

Достар йивылхъа илхъебачІенбы, сайид Мурадын къел` хъидъыыр аква дагъылмышехъен. Манчини ад хурун къаджырын балабы ыхъа, едее охъанасын кар аллес гозет` гъаъан. Къаджырын балабы чІийелхъа къаъайдхъу мее Мураде экІда манбы сагъы янык`ни медни йивыл` акваа хъаъы, ман джуджебы чеехъа саъанбы. Сабара вахта-ле къаджыр хъавайлена, чини балабышис охъанасын кар ана. Чин акваа къидеджы мее, къаджыр йивыле – йивылхаа илѐоха аахвана. Гадебышис башда ыхъайн, къаджырын чин акваа тІабал гъаъа ыхъай. Мурадее оІгеедни ахтывалеедни йивыни бытагъылхъа ман аква саъан, балабыд джигайлхъа гъыхъар гъаанбы. Гадебы йивык` авуб дюглябакъванбы сесбы гъидяъы. Къаджыр сабара алибкІыр гибкІыр чини аквеехъа савайлена. Балабыд шадехъенбы чина ед` хъабы ва. Манке Мурадее эйгъен джуни гъамбазаршикІле: Шос къанмышхъайне гадебы, къаджыр чини мартабайле медни бытыгъылхъа гивхас раздевхъана, манчихъа гора эйгъен: – гъар шитІейхъаб чина мартаба вобна...

*Урусни мизейле
йыхъ-сумылхъа
саакІал гъавъуна
Ш.Бабаева.*

ВАТАНЫС КЪУЛЛУХ ГЪЕЪЪ

Нимаа ыхъеэ гъу херна,
Ерлибышис яд ворна,
Гъу йикIен алертIас деш,
Вал` оохъа хъалес мерна.

Сува чIиебы йишин,
БатIра вод хъаъа ишин,
Ватаныле иттюн кар,
Дюн`йейил` медын дешин.

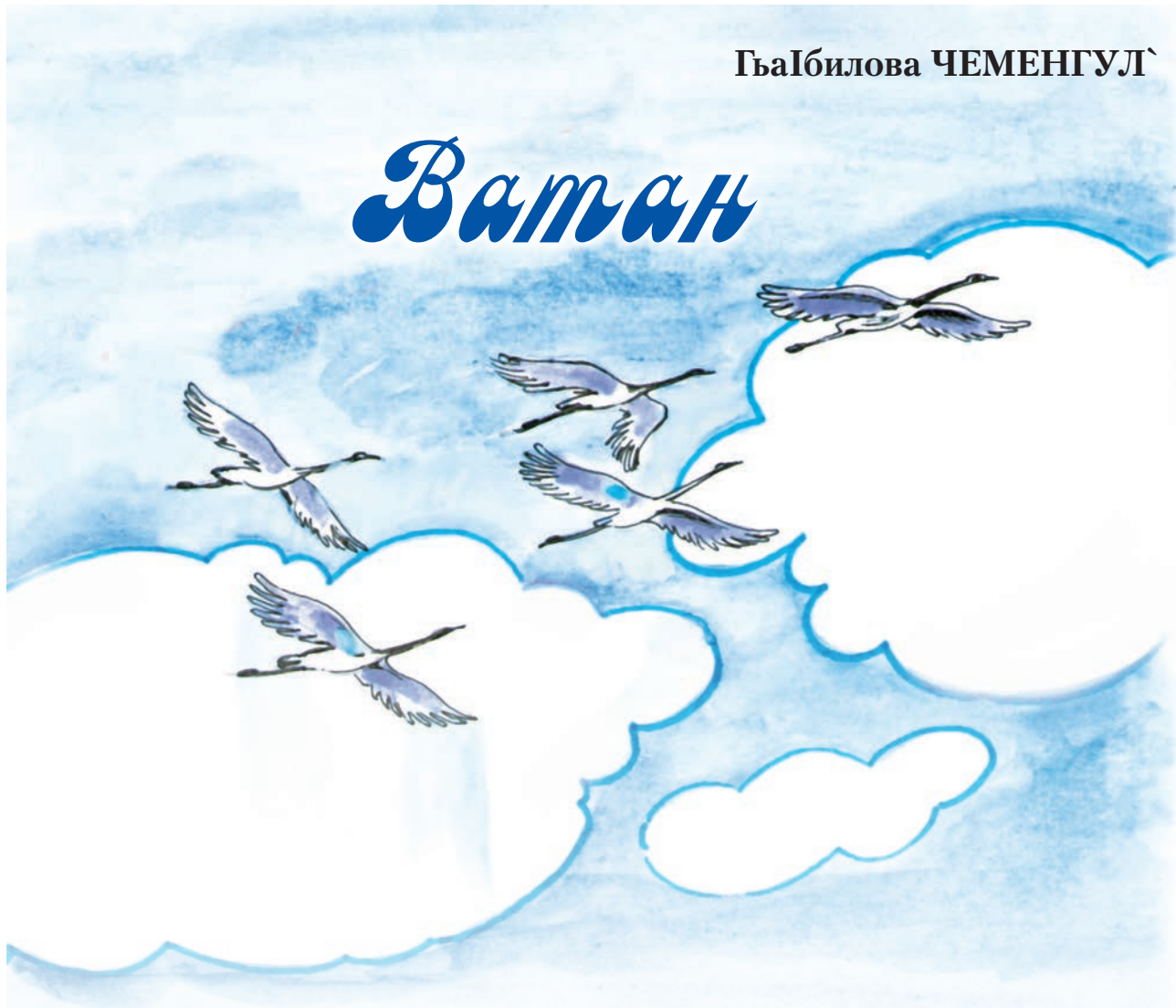
АIкIел` вукIлеехъа сеэъэ,
Йыгъна джига къуIмаIгъеэъэ,
Гъарыбдоод медын оIлка,
Ватаныс къуллух гъеэъэ.

Гъалална къисмат югна,
Бар гъоолена йив югна,
Къазындж гъаъас сагъын джан,
Шугълет гъаъас хив югна.

ЙикIека ишлемишхъес,
ДжаIмаIгъаIтыка ихъес,
Сувал`на МагъаIл югна,
ГичI дена ешемишхъес.

Ватан

Гъайни дюн`йейилхъа гъар арына инсан.
Йешемишехъе вор, джус няхурый ыккан.
Няхъа аркынейыр келихан гымаъа,
Дагъыстан воб йишда джанана Ватан!

Мыса джад фыкыреенче аклан гымаъа.
Шу вуху хаІб хъавъийн Дагъыстан йишын.
Ед`на Ватан хъиннеен югун кар дехъе.
Мебни Ватаныке шас хайыр дешын.

Нимее уфтанбайий йишда Дюл`ти-дагъ,
Вугъарыке гъоозар Самур дерайлхъа.
Гъар сурале хъады мык хъиннеен араг.
ГъекІва-гъекІва кІяйкІан Самур дамайлхъа.

Алкъел' нана шазьна хьунаце

(Румын халкына хабар)

А вала заманайил'са шагь ешемышэхье ыхьа. Манкьуни хан-сарайбышхъа иляккана джухъа кумагдар са адамий ыхьа. Са йигъыл` шагьее мана джуххъа хьортул эйгьен:- Алелте кьод аазыр давар, вукку базарей масса гьивле, чике ыхьайин пылыд хъале, давараырд саклалабу хъале. Манва къайхьы адамий магьатлалхъа фыкырбышейэхьа айканна. Фыкырамышэхье нягьадый давараырд масса гьилес, йиджбыд йикьалхъа саклалабас. Мани фыкырбышка хаджалатаба хахъа хъайли. Хаа гьинкьухъар йицыйиглани ешена йиш йихъа. Манкьыкьле акка аахъы къадже, хъийгланан: Нишисый акьва хъабы? Декке эйгьен: – Нягьадне зы акьва хъидябас. Залхъа шагье гьайняхудын кар бирмыш гъабу. Йишес хабараба. Сакитхье дек`, мана рагьатна иш воб, гъу са зы эйгьенигада гъаэ, гьргыда югда ихьес.

– Нягьадый, хъийглан деке?

– Гьайняхуид:

– Алетте давара, гьакне базарейхъа. Мабад манбы хьошур, хъа масса гьевле, алетте манчыке пыл, давараырд ана йикьалхъа сакле. Гьалмахуид вакле увгьойин хьинне ихьес. Ман йишен джуваббы къайхьыйка адамий шадахье гийгьал. Хьигьнийни йигъыл` нягьадый йише эйгье, гьалмахуидыд гъаба. Хъайике пылыд алятла, давараырд йикьалхъа саклалаба. Шагьыкьле

къадже мее джун тапшырыгъ быкыра-
туй, ацIахъе шавахъеед манкъус хаIр
хъау ыхъай. ХъийгIан шавае хаIр хъа-
ту? Адамее эйги шагъ, гъу сагъра ихъе-
на, ман зас йизди йише хаIр хъау. Ман-
къун джуваб къайхъы шагъее эйгъен:

– Гъора хахъа йиш алертIу йизди хан-
сарайбышехъа хъора, амма, не балка-
ныл' оо деш, не ийкар деш, не йаIхъыIн
деш, не йаIххъыIни къырагъыле деш,
не парталыка деш, не цIелер деш, не
гивкIасди гъаIйваныка деш, не гъаIйван
дена деш, не гуртука деш, не гурт дена
деш. Манва къайхъы мер адамий фы-
кырбышейхъа эхъана, акIва хъау
айкIанна хахъа.

– Кулли няIгъаIд ман тапшырыгъ
йизди йишее быкыраъа. Йишее дек-
кихъа кIыры гяхъы эйгъен: – Гъогъра
давараршыни сюриика ийкар, са къу-
дугъ абле, торбее авхъу къобле къыIе
абле, ахуйин закъле джад ацIа водон.
Зы гъу бейабыр гъаъас деш эйги йи-
шее. Ман йишее увгъойин карбы дек-
кее адыйка йишее аледчы таналхъа тор,
къудугъалхъа са сурагъина алийхы,
алетIы хыт`хъалейхъа къыIебыд, то-
рак` авхъа къаатIуийин ва идийихъуийин
гуртыд алягъу аекIанна шагъыскъа. Ина
шагъыкIле къулеле къайджи матхъа-
на. Шагъыни хан-сарайбышедын хвабы
мангъылхъа гъадакъванбы. Мангъве
хыленче къыIебы селимаъа, хвабы шени
къыIебышыхъад хъигъина гъадакIу
айкIан. Ичий хъоркура шагъагъысхъа
аркIын эйги.

– Шагъ, гъу сагъра ихъена! Шагъее
эйги:

– Сагъол, ичий зы вакъле дешдий ув-
гъо:

– Не пиядара деш, не оорыр деш хъе-
рава. Зы васхъа аIмаIлел` оо янгъина
гийгъыр ары ва эйги ичие...

– Зы увгъойин вакъле не йаIххъыIн
деш, не къырагъыле дешва.

– Зы васхъа балканар атIикъанауйин
ох айкIанни джигайле гъана ары.

– Зы увгъойин: Не цIелер деш, не
карбы алягъу деш.

– Зы васхъа торей гъиркIыр ары.

– Не гурте деш, не гурт дена деш.

– ГъаIшеде гуртыд ийхъвасын.

– Не гятIасди гъаIйванаршыка деш,
не йиджбы дена деш.

– ГъаIйванаршыхъад хъигъина хва-
бы гъадакIы.

Ичийни акIелиле шагъ мат-
хъа эйгъен: Иня вуджее хъунашена
аляртIасва. Ичий разеехъе. Амма са
шартI гихъы: Шикаятбышыс абыйин-
бышди гъыIджIатбышхъа йидж иле-
касва. Шагъ манчыс разехъе. Даватбы-
шыххъа гыргын джун вазирар, вакиляр
саъа. Даватбы гъауиле хъыйгъа са
ваз ооIтмишоохъы. Мани диярыл' хе-
дын базар ачмышехъы, шагъ махъа
айкIан, хъунаше хаа къалерачи. Шагъ
аркIынни къоIтIесди йигъыле шагъына
хъунаше къулени кIаняъа улейзур йи-
хъа, манкъикIле къеджен: – ЙаIххъын
са адамий зер гъобтIул' вор аIл`гъааI.
зерахъаб хъигъинаб къыка къадаахъан
аIл`гъааI. Эхъа хъыхъайинкъаI, ман-
гъыкIле къеджи мер шена адами зерака
къыка дена гешше аIл`гъаа вор. Манкъе
мана адами джесахъа хъойтIал, хъий-
ган: – нишисый мана геши? Адамее эй-
гъен:

– НяIгъаIрый зы гидешес. Захъаб
са къыка вухъа виджуб заке туркарше
къавшуна. Манбыше увгъойин мана
къыка джони балканыс вухъана кар воб
ва...

– Маа пачагъ ыхъа дешде, гъу къо-
рамышаъас? ХъийгIан шагъни хъуна-
ше. – Нягъар дехъенай, ыхъана, амма
манкъвед шенбышын сура аххъы ва эй-
ги адамее. Шагъыни хъунашекIле ман-
ва къайхъы мее эйгъен: – Къыйхъа мичIер
хан-сарайбышысхъа айре. Къыйхъа
шагъ базаренче хъалесда, йиздиб кIаня
шагъыке хъобкубийвалла гъивхъас.
Амма шагъыс зы хаIб хъавъуна хабар
гъеъэ, эйги шагъыни хъунаше. Хъийни

хъохасва эйги шагъее. Адамийна чара къабтIы хабараъана. Хабар къавхы шагъ хъаIле эрхъу хъунаше джусахъа хъетIална, ва мангъыкъле эйгъен:

– ЭКIра эйкIыне йизди хаанче, нягъадыи вассе йизда аIмыр бадалаъас ваIхы. Хъунашей эйгъен:

– Яхши зы аIл`гъаIста, амма дора оIгейедыни отхъунийиле гийгъаъас. Шагъ манчыс разы эхъе. Отхъуний илѐодгъый таамыхъа мее шагъыни хъунаше эйги шагъыкъле:

– АIл`гъаIнкъаI зас гъакки хедда ыкканан са кар алятIас иджаза гъеле. Манчысыр шагъ разехъена. Манчее шагъыни хъунашей шагъыс никIехъа аIл`гъаIсда дарман кIявъу, шагъ никIехъа ыккына. АляртIу джека сана

аIрабейхъа гихъы джени хахъа хъыкекана. Шагъ никIенче мугъур хъыхъа матехъе. Нярыи зы ва хъийгIан. Йизди хаа, йизда шагъ эйги хъунашее. Гъу зас ыкканан кар алятIас иджаза гъувойин, зынад алетIыйин эйги шагъыни хъунаше. Ман джуваббы къайхъы, шагъын акъва шадвалин`ачмышехъе. Вас зас йикIыйкыний лайикъда вод эйги шагъее. Манчыле хъыйгъа шагъыр джуна хъунашер шадвалика, югвалика санаб ешемышоохъи гибгъыл, гыргыни гъыIджатбышди месалабышхъар манчыле хъыйгъа шагъына хъунаше илека йихъа...

йигъыл` адами арайли шагъысхъа ва эйгъен:

– Шагъ гъу сагъра ихъена.

– Сагъол, гъиджоне вас ыккан хъыйгъан шагъе.

– Мангъеве эйги захъад са кIылин`тика чIиен`водон. Маъад зы гейбы ухъийхъангъа ыхъа. Сайид даменче балугъ къодкIул` гыргын йизын гейбы отхъунийнбы. Шагъе гъаIрай гъаъа эйгъен:

– Гъиджо баIчIар ихтилятбийи гъу зас гъаъа, кулли балугъаке гейбы охъанас аIхы...? Адамее эйги манке:

– Йахши бес. Туркаршыни балканыке йизда кыка вухас няIгъаIбый ваIхы. МаIгъаIдын джуваббы къайхъы шагъе хъыйган шавайи ман ихтилятбы джус хаIр хъаъува. Девгъе йыгъын калле

Урусни мизейле йыхъ-сумылхъа саакIал гъавъуна – Г.Керимова

Дагъыстан

Ахтыни сувабышилхъа далбы хъадчу,
Югун районбынан йишин Дагъыстан.
Билигис, ацIалис гъар ишис гъу,
Ыл`мына марказ воб йишин Дагъыстан.

Вардыкван ямаджбы, уфтанын чолбы,
Джаъад ухыйхъанод джурба джур малбы.
Архаджбышее къойкIалод мыджгаын гейбы,
Манчин ярашугънан йишин Дагъыстан.

АIранылхъа теклиф: Шу шасхъа дора,
ЙаIхъ-кыIтIбы хъидехъее, МасIавхъа дора.
Гадигейдын постбы далыйлхъа хъаъас,
МуIгъуIббатна къонче йишин Дагъыстан.

Мысаджаб ааIс деш сувабышда баракат,
Джан сагъда ихъен, вушуньд гъаIракат.
Гъассыре къаджеджен чикIле карамат,
СуIлгъна негъмекар йишин Дагъыстан.

Вахъаб вухъе хаIпба хъаIдхъийн ааIлимаар,
АIбдураIгъман Данияловар, Шейих Шамиляр,
Расул Гъамзатовука, хирург Iагъбирар,
Югун доюкан шаирарнан Дагъыстан.

Гъар джурайлин окIбы эхъи вод чихъад,
КъоIнаршына макъам, бул`бул`наб чика,
ОйкIан шечбыдждад зынад йикIеква,
Хошда ихъен гъу шал`ооъад, Дагъыстан.

Йишин сувабы

Нимееджад ахтыдайий къеджи шу,
Йишин дагыстанын ахтыйн сувабы,
Къулика, къул`паныка, чIумыка, чIикыква,
Дюн`йейлхъа идхыйн йиссейн сувабы.

Хылийда цыцIахъайн тIетIнан къыджалбы,
Хьянбы гейгъаран кIоран дерабы,
Дагъайд этякбышыл`сыхын чIалагбы,
Уфтанда къедже вод йишин сувабы.

Йыгъни къайебышее гываага кIонбы,
Ямаджбышее ваIкъаIбы, таппаршил`гейбы,
Гъар сурал`алягъу хиварий хайбы,
Уфтанын мыджагын йишин сувабы.

Гъар сурал`шитIаршин сесбы вод гехъа,
ХъыIнеркеер, къоIнар чолее учмышхъа,
АлиджIыр гъар сурал`колеехъа геедаха,
Уфтанын гъаIйванарнан йишин сувабы.

АIраненче абайле вас мигъманар,
Сазука, суIгъбатыкан югун аIшыкъаар,
Хошбахтба вухъенбы суван инсанар,
ЧIакIын зияратбынан йишин сувабы.

КIыл`валеегъаб хаIбба ыIмыр вака гъавъу,
ЧукъаIй, ИспатI, Меджее, Ахъвайл`хаIм гъавъу,
Сафар къурбанхъа васхъа дуIгъаI хъаIбхъыI,
Саламатда ахванбы йишин сувабы!

ВУДЖЕЕ КЪАЗАНМЫШАГЪАВЪУНА МАНУТ

Сывал`ни хиваршини санчее ешемишоохье вухъа са касибна хизан. Манбышихъар ыхъана са дих. Мана декканан гьидяъа хаІр хъыхъа. ЙицІухъвани ешеехъа гьирхъырийнкъаІ манкъус декке гьелен тапшырыгъ. Къыйна зы шаІгъаІреехъа ооІххъаІс, хаа гыней дешин, гъу гьаркІын гынейсда са манут къазанмышееъэ. Манва увгъо дек` джунни ишихъар хъигъна айкІанна. Камил` хъигъечІена хаанче иш тІабал гъаъасва. Эхъалхъа мее чІалаге мер-мейвабыд одхъун эхъал` хъарына хаахъа. Хъары мее еде гьинкъусхъа са манут гьоолена.

Эйгъен деккиКІле ивгъе гъу къазанмыш гъавъы ва. Дек` хъары духайке хъидгъын гъаъан:

– Дих няхъа гъу къазанмыш гъаъыйн пыл? Камиле манут деккисхъа хъолена. Декке мана цІайеехъа гьохъарна. Дих сес дена иляакана деккихъа. Хъийни йыгъыл` мед декке эйгъен:

– Гъора гынейсда манут къазанмышееъэ. Мани йыгъыл` мед Камиле едике пыл алеетІы деккисхъа хъелен. Декке ман пыл мед цІайеехъа гьоохъаран. ХъебытІесди йыгъыл` декке дих ооІтираъана иш гъаъасва. Камил` чейлягъахъа хъигъечена. Маа машинеехъа къайе саъан гадеебы къавдже, манбышис кумаг гъаъан. Машин къайейка гяццІы мее Камилыс са манут пылна гьооли. Шадхъа Камиле ман пыл алеетІы хъаахъа хъары едикІле эйгъен:

– Еди, къыйна зы пыл къазанмыш гъаъы, ман эхъал` дек-

кисахъа хъелес. Эхъал` дек` хъары мее Камиле пыл хъелен деккисхъа. Декке мед ман пыл цІайеехъа гьоохъарас ва сугъоцы мее, Камилыке гъаІрай хъыгъоочІе:

– Дек` ман пыл зы заІгъматыка къазанмыш гъаъы, цІайеехъа гьимоохъар. Манке декке эйгъен:

– Аферин дих, ваке югна игит ихъес. Зы вале геер разийра ворна. ГъаІммаІше галални заІгъмаІтыка къык охъанас чалышмишхъе. Шинад шаке аІхаІн гьргын кумаг вас гъаъасын...

Урусни мизейле йыхъ-сумылхъа саакІал гъавъуна Ш.Бабаева.

АЛИФБА

Цеббийна гьарф алифбана,
Кумагыка зы обкунна.
Цыцлавъуна загьмат йигъна,
Аагвал гьааъас деш, маъаллим.

Гъу ивгъо гьырмайт гьейгъэва,
Харна хъоохъей, оза хъихъева.
Хар хъихъа, инсан ихъева,
Ивгъо закӀле гъу маъаллим.

Къийна зы гъу шад гьаъана,
Йизди йикӀейгъар гьаъана.
Гьырмайтъоб вобна вахъана,
Гыранра вор зас маъаллим.

Деш мысаджар ааӀс йикӀеле,
Зас йикӀелӀед гъу дарс гьеле.
Дарс даӀхьыӀ, гету йикӀелеэ?
ГьаӀшде шадра вор, маъаллим.

АӀрзу гьааъа зы вас мана,
БӀмыр ваӀшшеле гьеххана.
Гьар аӀрзуйлхъа гъу гьихъарна,
Йизда цӀеррийна маъаллим!

МУРАДНА ХАБАР

Йыгъбышди са йыгъыл` Мурад гъаркынна чалагеехъа осбы аллесва. Сабара къуры хъыхъайн чирпийбы саъы хаахъа хъаI ыхъа. Сайид гынкъуни кыреехъа симгъырий гъаъан сес хъады. Гыняхъа шахъа иляккана, Мурадна ул` хъабына джихаIни йивул` ацIибгынийни сёюлхъа. Церра Мурад хъаIркыIнна сёюс дёлес хъихъес. Гойне хылехъа чIика аляатIы хъары бытагъ гядхы, сё къатдивхъан гъаъана. Сё къобкIул йувуле Мурадыс гым гъаъана чихъар хъыгъна хъора ва. Мурад айкIанна сёюхъар хъыгъна. Сабара абкIын сё халбни са йувук` авуб илёзарна. ПаIтIахъыква гъагван МурадыкIле йувул` тIотIарше гъаъуйн итвнан акваа. Сабара гыняхъа –шахъа хъыхъа, Мурад йувулхъа илхъечIена. Хыллийна са туIбаI алятIы манквее акваани ахъа гъобаккена. Мани аквее тIотIарше итв гъаъы, гяцIы ыхъа. Сайид Мурадылхъа тIотIаар алядакIванбы. ЭкIра Мурад йувуле гечIы къадайхъван хаахъа хъа-

райлена. Хъары деккис хабар гъаъана джуни вукIлелхъа хъадыийни ишбышда. Декке туIбаа алятIы иляккана, маа итв вод. МичIееб Мурадый джуна дек` ведра, йешикI, машукI, медынын лязымын дезгагъбы алятIы абкIынийнбы чалагеехъа. Йувулин гыргын тIотIар саъы йешикIеехъа хъады хаани оIгийл` манчисда джига хъаъана. Мани йыгъыле хъийгъа инсанаршис хаIр хъыхъа нимее югун итве гъеле тIотIарше...

Урусни мизейле йыхъ-сумылхъа саакIал гъавъуна Ш.Бабаева.

УШАХАРШЫС ЮМОР

Са йыгьыл' Асейий Камил` куче гываагванкьа! Асие гыгьгьаркыр кьараца хьичевкуна. Камиле эйгьен: Ай йичи вакле гьар йыгьыл` едед эйгьен, йишди радиэнчед эйги: «Ленинни партиейн гьагваани йагххын гьудора ва. Вас ман кьанмышхьа дишде?...» Асее эйгьен: «Камил`, Ленин -баба шынкьар ыхьанане?...»

Мурад куче гываганий. Манквее хаан аккабы ачухда гьассыр ва ед` алдехванна. Мураде эйгьен:

– Еди, зы аккабы ацла-ацла ачухда гьассыр. Нягасва увгьее, сихнарий ары Шамил`на дневникI хьоIхьеджен, кьийна манкьус мед кьодле ыхьа дарсаке. Эхьал` дек` хьары мана дневникI кьавдже мее, писин кьийматбы алееты ва Шамил` гетасда...

Адее чика тIабал гьага, ман няджад идяакен. Камиле адийкIле эйгьен:

– Адий, манче йизда загьлайна вуккейка ва, зы ман чика гьувоодхурин гьаIшбынани ведреехьа. Мед ман гIал`гьийниний илeодзур...

– Гьу дешдий ивгьо, агар чика гIал`гьина илeодзурее, ман писвалис водон. Мер айресда шынкьаI варварай Ханум-кьарий, йыгьна загьлайна вуккейса. Манчихьа гора, мани чикайке азад вухьайнбы, дешхьее манчин гьамаше шас писин хабарбы адайле ыхьа...

Деккаришин увгъойбы

Гъавъуна иш гъавъу авайкІанна хъе
Къыйна гъаъасда иш къыйхъыйлхъа къыл`мабачче
Гъаъасын кар вахтал` гъаъас ыккан
Гъаъасда иш са къел`на гъихъа гъеъэ.

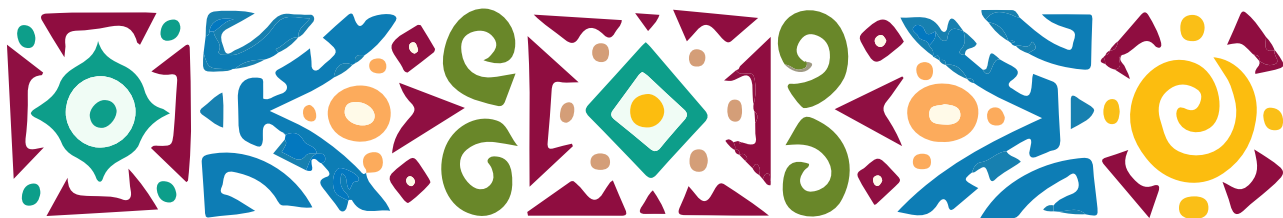
ХъортІулни джигайхъад уІхъаІсыныд водон, уІхъдасыныд
Гъар хъортІулни джигеехъа гъайкІанна дешхъе.
ХъортІулийн джига аІр гъимаа, хъидеортІулийн дар гъимаа.

ЙикІеенче хъадыйн эйгъе
ЙикІес ыккан эйгъе
Инямуква эйгъе,
ГъаІкІени йаІххъыква эйгъе

Джегъилийвалике къаІсвалисыб пай гъивааджес вуккан
КъаІсвалла гъар инсаныс аваакена деш
Джегъилийвалее гъидяъуйн ёргъа, къаІсвалее лезимда джад дешин

ШОКИЛЕ МАН АЦИАННЕ?

Дюнйел` энке хаІбна шитІ вобна – Африкайна страус. Манчин чеки ваІше хьоцІал`ни килойлхъа гыйхьар. Ахтывалла страусна кьоІлле метруйи сурале гьеххеда эйхье. Страус аливахас ваІхаІ деш. Амма мана лап гуджнаба кьадахьванна, манчиссе са саІъаІтее 70-ни 90-лни километрийлхъа меегана йаІхъ алягъас ваІхаІ. Страусна са кьукъ кьайуххъани кІатІеершини кьукькьва барабарба воб. Къийна йишди Дагъыстанее страусбы чІакІы хъаъан фермабыд водонбы. Манчин чуруйий кьукъаар инсани джанас лап хайиреква водонбы. Дохтурарше манбы охъанас бийирмиш гъаъанбы.

Дюн`йейл` энке кІынна шитІ къийна Кубайни оІлкайл` йешемешо-охье воб. Манчин до Колибри водон. Колибрийн чеки кьооІлле грамм водон. Мани шитІейн одхъуний анджах тІетІбышин шараб вод. Колибрибыше чин балабы мыссыда гъайсар деш. Манбы гьар йыхъни-йицІни дакъийкъайле балабышис одхъуний ана хъадайленбы. Колибри са чейни кІукІеехъа гивхас ваІхаІ...

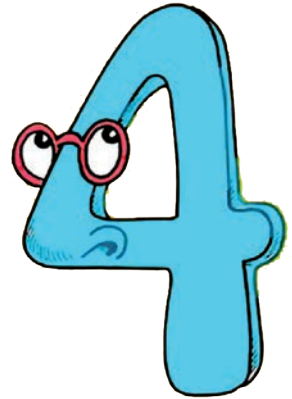
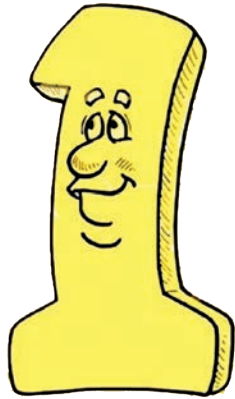
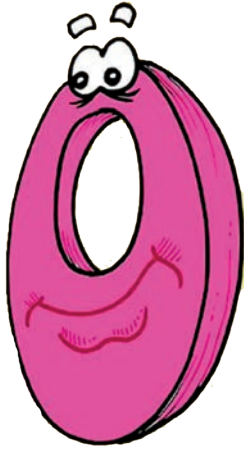
Энке чІакІын эчеер Японийял` 2005-ди сен са багьманчее джуни багьее чІакІы хьаьы. Са эчехьад кьони килойлхьа адкІырийн чеки ыхьа. Кьийна мана эч беслемиш гьавьыйни багьманын до Гиннесни дойил`ни китабеехьа вод одкІун. Россияйл` энке чІакІын эчеер алейленбы Алтайил` сайид Кавказыл`. Дагьыстаныхьад лап югун эчеер алейлен багьбы водонбы. Апорт донана сорт энке чІакІын эчеер вод...

Индонезияйл` сайид Филиппинайл` энке чІакІын тІетІбы алейли. Манчин до Раффлезия вод. Мани тІетІехьад лап писин эва эйхьы. Амма манбы гейд миджагын тІетІбы вод. Са тІетІехьад йицІылле киломееган чеки эйхьы, манчина ахтывалла са метруйлхьа гьивийхьар. Мани тІетІее халтданани шитІяарше чис аквабы хьаьа...

РАКЪАМБЫШИН АЛАМ

Хизане воб йицГыйре
чоджеер, манбыше
дюн`йейни гыргыни каран
гыҫаб ыккеекан.

ШЫКЫЛА'БЫ
РАНГЛАМЫШ
ГЪАЪАС ХАІР
ХЪИХЪЕ

Са хылеква гар
гъагас вахагас деш...

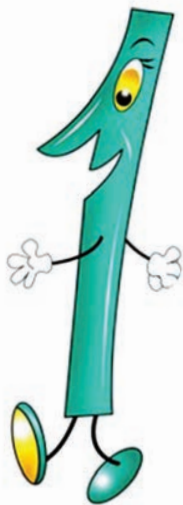
Са ракъамбышын
качагъ вод...

Са дешъе гъысаб
ыкъейс айкъе

Манутакъ са къагъагъ алектле,
мана манут воохъе деш...

ТАПМАДЖЕБЫ

Са кьелил` илезыр вод,
Телябее ман алятГуйнкьаI
ед` манкьулхъа алдеехъванна,
Манчихъад са кьел` ыхъеед
Бой бухун уфтанда вод.

Са хыле кьобле кьарпыз авхъас ваIхаIс деш.

Кьобни кьыIейхъар хъигъна кьадархъунее,
саджаб авхъас ваIхаIс деш...

Хыллийн кьырыбы,
кьыIвнана чIаIр,
КьоокIал-кьоокIал
Абаджур оохъан.

Мыссыбаа хъее гьоогIа,
тохба хъее гьаIвшаг гьаъа
Гыргыни ушахаршис чин някьыб гьооли.

Соколенок

Лачын

1/2021

январь – февраль

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:

Министерство информатизации, связи и массовых коммуникаций Республики Дагестан.

Регистрационный номер

серия ПИ №ТУ05-00413 от 22.04.2019 г. выдан управлением Роскомнадзора по Республике Дагестан.

Издается с января 1980 г.

Руководитель – главный редактор

М.М. Ахмедов

Редколлегия:

В. Гамзаев (редактор)
Ш. Бабаева
А. Дадашев
А. Исмаилов (зам. гл. редактора)
Х. Назирова
Аб. Омаров
К. Омаханов
К. Шамхалов

Художественный редактор З. Даганов

Технический редактор Т. Лузина

Художник номера З. Даганов

Формат 60x84 1/8.
Бумага офсетная.
Уч. изд. л. 2,82.
Уч. печ. лист 3,25.

Выход в свет 1.03.2021 г.
Тираж 218 экз.
Заказ № 832.

Типография:

ООО «Издательство «Феникс-пресс».

Адрес типографии:

367018, РД, г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель:

Государственное бюджетное учреждение Республики Дагестан «Редакция республиканских литературных журналов «Соколенок» и «Литературный Дагестан».

Адрес редакции и издателя:

367000, РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Электронный адрес редакции:

litdag@mail.ru

Цахурский язык.

Индекс: на год – 78438,
на полугодие – 73888.

Цена свободная